

initium, argumenta et occasionem sumpsit, tamquam proprium atque universaliorem characterem sibi vendicat, hære et delectari in speculationibus metaphysicis et logicalibus, sive dialecticis. Ast simul in eadem duo motus philosophici observantur, præsertim post duo priora ejusdem sæcula, nempe: 1.º *Rationalismus scepticus*, cujus præcipuus parens et propugnator extitit Al-Gazel; 2.º *rationalismus pantheisticus*, cujus insigniores asseclæ et propugnatores extiterunt Tophail et Averroes, quorum primus pantheismum idealistam et mysticum, alter pantheismum psychologicum propugnavit et evolvit.

§ VIII

Observationes in Philosophiam scholasticam.

Ex his, quæ hucusque summam delibavimus, facile colligitur, historiam et naturam philosophiæ scholasticæ ignorare eos, qui nihil in ea vident nisi forraginem subtilitatum et inanium quæstionum, aut doctrinam penitus uniformem et immovilem, Aristoteli cæco impetu adhærentem. Nam si ea universim accipiatur, prout complectitur philosophos cunctos ab Erigena usque ad dimidium sæculi XV, in ea observantur omnia fere systemata, quorum meminit historia philosophiæ. Si vero eadem accipiatur pro scholastica-christiana, prout edocetur et evolvitur a principibus Scholæ S. Anselmo, Alberto Magno, D. Thoma, S. Bonaventura, Baco-ne, etc., ea quidem non continet systemata erronea, quæ fidei simul et rationi adversantur, ast complectitur infinitam ferme varietatem opinionum et systematum, adeo ut in ipsa philosophia moderna vix systema aut opinionem reperiatur ex his quæ salva fide sustineri possunt, quæ apud Scholasticos non inveniuntur vel ex integro, vel in semine. Igitur,

Nota seu character generalis philosophiæ scholastico-christianæ est unitas cum varietate. Unitas, quatenus systemata philosophica veritati divinæ tamquam criterio indirecto

subjicit, nihil tamquam verum admittendo, quod principiis fidei revelatæ adversatur: sciebant etenim Scholastici, veritatem veritati numquam opponi. Varietas vero, quatenus, salva fide catholica, systemata diversa, multiplices doctrinas, ac opiniones oppositas adinveniebant, tuebantur et evolvebant. Sed vero hæc ipsamet philosophia, ut res omnis humana postulat atque præ se fert,

Defectibus et vitiis subjecta fuit. Nam: 1.º apud plures ex Scholasticis, præsertim vero apud eos, qui sæculis XIV et XV aut post eadem scripserunt, subtilitatibus ac quæstionibus vanis nimium indulgit; 2.º formas litterarias nimis neglexit, rudi, incomposito ac barbaro stilo utens, mentem et memoriam vacuis formulis non raro obruens potius quam illustrans; 3.º scientias mathematicas, physicas et naturales parvi fecit, earumdem cultum ac progressum nimis negligendo: hic tamen postremus defectus conditionibus ac circumstantiis temporis magna ex parte est tribuendus. Postulabat æquitas, ut philosophi posteriores his defectibus depellendis vires et animum intenderent; ast, fato nescio quo, effectum est, ut ad extrema declinantes, prout sæpe contingit in humanis, scholasticam philosophiam non instaurare, perficere et complere, sed convellere ac penitus eradicare conati sint. Præter recensitos defectus, extitere simul

Causæ aliæ, quæ pugnam adversus scholasticam philosophiam simulque ejus ruinam paraverunt. Ac 1.º scripta Occami, qui, nominalismum Roscellini ac rationalismum Abælardi ex parte excitans, independentiam rationis ac despectum potestatis Summorum Pontificum præparavit atque promovit; 2.º magnum schisma Occidentis, ex quo imminuta est religionis christianæ ac Sedis Apostolicæ veneratio; 3.º regum ac potestatis sæcularis nimia exaltatio, cujus exaggerationem et abusum promoverunt jurisperiti, qui legibus christianis Romani ac Cæsarei juris placita substituere aggressi sunt; 4.º Wicleffistarum et Hussitarum errores et bella contra auctoritatem Ecclesiæ per Lutherum postea renovata; 5.º artis typici ac Novi Orbis inventio sive